

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติถือว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์เพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติกับมนุษย์นั้นถือว่ามีความสัมพันธ์เกื้อกูลซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา โดยไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ เพราะว่ามนุษย์ต้องอาศัยและนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่รอบ ๆ ข้าง มาใช้ในการดำรงชีวิตด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคที่มีความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และประกอบกับประชากรมนุษย์ของโลกมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงทำให้ความต้องการที่จะใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติเพิ่มมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย แต่ทรัพยากรธรรมชาตินั้นมีจำนวนเท่าเดิม หรือลดน้อยลง

ในระยะเวลาที่ผ่านมาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ได้ถูกทำลายไปมากด้วยสาเหตุต่าง ๆ เช่น สงครามเอเชียอาคเนย์ ภาวะเศรษฐกิจ การดำรงชีพของประชาชนมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งส่งผลทำให้ทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบันมีการลดปริมาณลงเป็นจำนวนมาก เนื่องจากว่ามนุษย์มีความต้องการมากขึ้นในการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาอำนวยความสะดวกให้กับตนเอง เหตุผลสำคัญจากการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติอีกประการหนึ่งนั้นสืบเนื่องมาจากในสมัยก่อนประเทศลาวมีการส่งทรัพยากรธรรมชาติออกนอกประเทศเป็นสินค้าหลัก เช่น ของป่าและไม้ เป็นต้น จึงทำให้เห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีการลดลงมาก ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อสภาพแวดล้อม ทำให้ธรรมชาติสูญเสียความสมดุลทางนิเวศวิทยาไป

สปป.ลาวเป็นประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก โดยมีหลักการวิธีการ และกระบวนการในการผลิตไปตามความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมโดยใช้ภูมิปัญญาของตนเองที่เรียนรู้จากประสบการณ์จริงและถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่สั่งสมออกมาในรูปแบบของการผลิตมุ่งเพื่อบริโภคในครัวเรือน และแจกจ่าย แลกเปลี่ยน ปัจจุบันระบบต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลง อาทิ มีการนำเอาความรู้ใหม่มาใช้แทนความรู้เดิมในการทำการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตโดยใช้สารเคมีทางการเกษตรกันมากขึ้น จึงทำให้ผลผลิตและระบบการเกษตรแบบเดิมเสียหาย นั่นคือ ระบบหน้าที่ ระบบในการทำการเกษตรจากเดิมผลิตเพื่อไว้บริโภคเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น โดยไม่คำนึงถึงการสูญเสียที่จะตามมา ซึ่งเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมและส่งผลกระทบต่อผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งก็คือผู้ผลิตและผู้บริโภค รวมทั้งสัตว์ใหญ่น้อย

จากสภาพปัญหาได้มีผู้ศึกษาชี้ให้เห็นว่า รูปแบบพัฒนาการเกษตรเชิงพาณิชย์มุ่งเน้นการผลิตเพื่อการค้า และแข่งขันกับต่างประเทศมีเป้าหมายเพื่อการส่งออกซึ่งใช้วิธีการเพิ่มปริมาณผลผลิต โดยการขยายพื้นที่เพาะปลูกจากการบุกรุกพื้นที่ป่าและเน้นการผลิตพืชเฉพาะอย่าง ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่แบบพึ่งพาปัจจัยภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมี สารสังเคราะห์ต่าง ๆ ได้เรียกรูปแบบการเกษตรนี้ว่า “การปฏิวัติเขียว” ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างผิดพลาด ขาดการอนุรักษ์ป้องกัน จนมีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค รวมทั้งก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบนิเวศวิทยาเนื่องจากในขั้นตอนการผลิตมีสารเคมีพิษตกค้างทำลายสิ่งที่มีชีวิตขนาดเล็กในดิน และน้ำ ทำให้เกิดภาวะขาดความสมดุลตามธรรมชาติ (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2534)

มีรายงานการประเมินผลโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร ภูมิศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2539) สรุปได้ว่าการพัฒนาการเกษตรเพื่อเร่งรัดให้มีผลผลิตและรายได้สูงขึ้น เป็นสาเหตุของความเสื่อมโทรมและการถดถอยของทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ทั้งทำให้เกิดสภาวะหนี้สินของเกษตรกรมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาการเกษตรเคมีสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมไว้ในประเทศไทย ภูมิศึกษาของ สายัณห์ กุลวงศ์ (2547) ได้กล่าวว่า การเน้นผลิตผลทางการเกษตรเพื่อการค้าจะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยประสบกับปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของการบุกรุกทำลายป่า การพังทลายของหน้าดิน สารเคมีตกค้างในดิน น้ำ และผลผลิต ปัญหาโรคระบาดเนื่องจากการเปลี่ยนระบบการผลิตที่ยังชีพ พึ่งตนเอง พอกินพออยู่ ไปเป็นการผลิตเชิงพาณิชย์เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตรา ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเปลี่ยนไป จากข้อมูลอ้างอิงส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลเอกสารทางวิชาการในประเทศไทย แต่บริบทของประเทศลาว-ไทยไม่มีความแตกต่างกันมาก เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกรเช่นกันและปัจจุบันการทำเกษตรในลาวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการผลิตโดยมีการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้มากขึ้น

จากการสังเกตสถานการณ์บ้านม่วงคำในปัจจุบันเห็นว่าการบุกเบิกป่า แผ้วถางสร้างที่ทำกินใหม่มากขึ้นอันเนื่องมาจากจำนวนประชากรมีการเพิ่มขึ้นและเศรษฐกิจที่ไม่ดี นอกจากนี้ยังเห็นว่ากลุ่มเกษตรกรมีการใช้สารเคมีทางการทำเกษตร เช่น สารฆ่าศัตรูพืชและสัตว์ ปุ๋ยเคมี เพิ่มขึ้นและทั้งนี้รายได้ของประชาชนคงที่แต่รายจ่ายเพิ่มขึ้น และส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยอันเนื่องมาจากมีการเจ็บป่วยจากการทำงานหนัก พักผ่อนไม่เพียงพอ ส่วนเรื่องเจ็บป่วยจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร ได้มีรายงานจากสมุดบันทึกของสาธารณสุขเมืองจอมเพชร

พบ 6 กรณี ในปี ค.ศ. 2008-2009 สาธารณสุขเมืองจอมเพชร (2009:3) อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญเรื่อง
ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความสมดุลทางนิเวศวิทยามีการเชื่อมโยงโทรมลงอย่างเห็น
ได้ชัดจากภัยแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล จากสภาพการณ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้นได้นำไปสู่ข้อสงสัยว่า
บ้านม่วงคำจะได้รับผลกระทบเชิงลบจากวิธีการดังกล่าว เช่นเดียวกับกรณีประเทศไทยที่เผชิญมา
ฉะนั้นสมควรศึกษาค้นหาคำตอบที่ถูกต้องเพื่อจะได้นำมาเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนอื่นและองค์กร
ที่เกี่ยวข้อง ทั้งเป็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนวิธีการเกษตรให้เหมาะสมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสารเคมีทางการเกษตรรวมทั้งพฤติกรรมการใช้
สารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกรบ้านม่วงคำ
2. เพื่อศึกษาถึงความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความสมดุลทาง
นิเวศวิทยา

1.3 คำถามการวิจัย

1. เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสารเคมีทางการเกษตรมากน้อยเพียงใด
2. เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสมดุลและการอนุรักษ์ความสมดุลทาง
นิเวศวิทยามากน้อยเพียงใด
3. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสารเคมีทางการเกษตรและการอนุรักษ์ความสมดุลทาง
นิเวศวิทยากับพฤติกรรมการใช้สารเคมีทางการเกษตรมีความสัมพันธ์กันหรือไม่

1.4 ประโยชน์คาดว่าจะได้รับ

เป็นแนวทางและตัวอย่างให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม ตลอดจนเกษตรกรและประชาชนทั่วไปในการหาวิธีการที่เหมาะสมในการส่งเสริม
การเกษตร รวมทั้งการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่เกษตรกรเกี่ยวกับการใช้สารเคมีทางการเกษตร
เพื่อตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และความปลอดภัยต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค

1.5 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตการศึกษาซึ่งประกอบด้วยขอบเขตด้านพื้นที่ ขอบเขตด้าน
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ขอบเขตด้านเนื้อหา และขอบเขตด้านระยะเวลา

1.5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

บ้านม่วงคำ เมืองจอมเพชร แขวงหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว (ส ป.ลาว)

1.5.2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นเกษตรกรชุมชนบ้านม่วงคำซึ่งมีจำนวนรวม 80 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้จากการสุ่มแบบง่ายจากประชากร โดยกำหนดค่าความเชื่อถือได้ของความ เป็นตัวแทน เท่ากับ .05 ตามตารางของ Krejcie & Morgan (อ้างในปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์, 2529) จะได้จำนวนเท่ากับ 66 คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มจับสลากแบบคัตออก เข้าเป็นกลุ่มตัวอย่าง

1.5.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.5.3.1 บริบทชุมชน

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน
2. ลักษณะทางกายภาพ
3. ลักษณะสาธารณูปโภคของหมู่บ้าน
4. ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ
5. ลักษณะเมืองการปกครอง
6. ลักษณะประเพณีวัฒนธรรมและ ความเชื่อ

1.5.3.2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสารเคมีทางการเกษตร

1. วิธีการใช้
2. ความปลอดภัย
3. การป้องกันอันตราย

1.5.3.3 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความสมดุลทางนิเวศวิทยา

1. ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ
2. การอนุรักษ์
3. ผลกระทบและมลภาวะ

1.5.3.4 พฤติกรรมการใช้สารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกร

1. การปฏิบัติในการใช้สารเคมีทางการเกษตร
 - ขั้นตอนก่อนการใช้สารเคมีทางการเกษตร
 - ขั้นตอนขณะใช้สารเคมีทางการเกษตร
 - ขั้นตอนหลังการใช้สารเคมีทางการเกษตร

1.5.3.5 ปัญหา อุปสรรคและความต้องการ ตลอดจนข้อเสนอแนะของเกษตรกร บ้านม่วงคำที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเคมีทางการเกษตร

1.6 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษานี้ใช้ระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่เดือนธันวาคม ปี พ.ศ. 2551 ถึงเดือนกันยายน ปี พ.ศ. 2552 รวมระยะเวลาในการศึกษาทั้งสิ้น 10 เดือน

1.7 นิยามศัพท์

ความรู้ความเข้าใจ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในการใช้สารเคมีทางการเกษตรและการอนุรักษ์ความสมดุลนิเวศวิทยาของเกษตรกรบ้านม่วงคำที่ถูกต้องและเหมาะสม

ความสมดุลทางนิเวศวิทยา หมายถึง พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่ประกอบไปด้วยสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งแต่ละองค์ประกอบสามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ได้รับพลังงานเพียงพอและไม่มีอุปสรรคขัดขวางวัฏจักรของธาตุอาหาร

การอนุรักษ์ความสมดุลทางนิเวศวิทยา หมายถึง การทำให้องค์ประกอบต่างๆภายในระบบนิเวศชุมชนม่วงคำสามารถดำเนินต่อไปหรือทำหน้าที่ของตนเองไปได้อย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ

สารเคมีทางการเกษตร (agrochemicals) หมายถึง สารฆ่าศัตรูพืชและสัตว์ (pesticides) รวมถึงปุ๋ยที่เกษตรกรบ้านม่วงคำนำมาใช้

พฤติกรรมการใช้สารเคมีทางการเกษตร หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องที่แสดงออกของเกษตรกรบ้านม่วงคำในการใช้สารเคมีทางการเกษตร รวมทั้งขั้นตอนก่อนการใช้ ขณะใช้ และหลังการใช้